

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра політології та філософії

Дипломна робота
магістра

з теми **«ПРОБЛЕМА ЦІННОСТЕЙ В ОСВІТІ: ДИНАМІКА У
ЦИВІЛІЗАЦІЙНОМУ ВИМІРІ»**

Виконала: студентка Іst1-М19z групи
Спеціальності 014 Середня освіта (Історія)
за освітньо-професійною програмою Історія
Крившина Анжела Олександрівна

Керівник:
Найчук Антон Віталійович,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри політології та філософії

Рецензент:

Кам'янець-Подільський – 2020 року

З М І С Т

ВСТУП	C. 3
РОЗДІЛ I. Історико-філософські передумови підходів до цінностей освіти. Історіографія проблеми	C. 7
РОЗДІЛ II. Соціокультурні основи освіти	C. 25
РОЗДІЛ III. Принципи становлення загальнозначимих цінностей в освіті	C. 45
РОЗДІЛ IV. Ціннісна складова свідомості в структурі цінностей освіти: праксеологічний аспект	C. 58
ВИСНОВКИ	C.84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	C.89

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Глобальні зміни, що відбуваються у світі, потребують рішучого повороту до вирішення комплексу нагальних політичних, економічних, соціальних, культурних проблем.

Українська держава, в даному контексті, як незалежна і суверенна вступила у третє тисячоліття, реалізувавши одвічне прагнення українського народу до реального втілення ідеалу власної державності. Період бурхливої трансформації соціально-економічних засад суспільного життя супроводжується інтенсивним пошуком нових смислових орієнтирів соціального осмислення та політичної ідеї. Слушно з даного приводу висловився німецький філософ і політолог Карл Манхейм – суперечливість подій потребує подвоєння, а може й потроєння зусиль щодо їх теоретичного осмислення, пояснення і прогнозування. Визначеність пріоритетів є чи не основною умовою ефективності зусиль, спрямованих на утворення, трансформацію, поступальний суспільний розвиток.

Важливо враховувати, що нині щонадалі посилюється відкритість системи цінностей особистості, за якої соціально-етичне, ціннісне обґрунтування гуманітарної складової збагачується притоками нової інформації, нових ідей та рішень. Відтак, в умовах соціально-економічних, політичних, морально-етичних трансформацій суспільства набуває важливого значення проблема оновлення цінностей, механізмів впровадження системи цінностей на рівні конкретних підсистем освіти.

Гострота і швидке зростання проблем, пов'язаних із вдосконаленням освіти й освітньої політики у світі загалом та України зокрема, давно привертають увагу дослідників.

Проте незважаючи на значний обсяг наявного теоретичного доробку, проблема обґрунтування засад цінностей в освіті залишається до кінця не

визначеною. Відсутня цілісна науково – обґрунтована концепція впровадження цінностей в освіту засобами гуманітарних дисциплін.

Ступінь наукового опрацювання проблеми. Категорія «цінності» є ключовою в теорії аксіологічного знання і основи формувалися під впливом ідей давньогрецьких філософів Геракліта, Демокрита, Сократа, Платона, Аристотеля та ін.

Принциповим поштовхом у розвитку теорії цінностей стала філософія раціоналізму XVII ст. у межах якої гостро постало питання щодо природи вихідних значень буття (Ф. Бекон, Т. Гоббс, Р. Декарт, Д. Локк та ін.).

Важливими проблемами освіти стають проблеми формування особистості, яка відповідає вимогам часу. що знайшло обґрунтування, у ідеологізації цінності знання, в теорії Я. А. Коменського.

Зазначена концепція була підтримана і розширена ідеологами Просвітництва К. Гальвецієм, Ж.-Ж. Руссо. І. Песталоцці та ін. Вони не лише збагатили цінність знання ідеями свободи і гідності, але й підняли проблему створення системи загальної освіти.

Спрямованість і тенденції розвитку сучасної західної філософії освіти, направлені на співставлення з сучасними глобальними проблемами (Дж. Боткін. Д. Медоуз. Л. Перельман) і направлені на обґрунтування гуманітарної освіти.

Проблеми реформування й удосконалення освіти відображені у працях українських науковців В. П. Андрущенко, А. М. Бойко, М. Б. Євтуха, І. А. Зязюна, В. Г. Кременя, М. І. Михальченка та ін.

Упродовж останніх років в інституті вищої освіти АПН України розробляється гуманітарно-культурна складова сучасної освіти (Л. С. Горбунова. О. А. Невмержицький, П. М. Щербань та ін.) – ціннісні орієнтації особистості в процесі її становлення та життєдіяльності.

Об'єктом дослідження є освіта як соціальний інститут.

Предметом дослідження виступає трансформація цінностей системи освіти в контексті історичного розвитку.

Мета дослідження полягає у систематизації становлення змісту ціннісної системи освіти на конкретно-історичних етапах цивілізаційного поступу.

Реалізації поставленої мети підпорядковане виконання наступних **завдань:**

- розкрити історико-філософські передумови підходів до концепту «цінності»;
- обґрунтувати соціокультурні основи освіти;
- проаналізувати принципи становлення загальнозначимих цінностей в освіті;
- охарактеризувати ціннісну складову свідомості в структурі цінностей освіти.

Методи дослідження. Відповідно до предмету і завдань дослідження здійснено на основі цивілізаційного підходу, з використанням системного, порівняльного, структурно-функціонального методів. Продуктивність вказаних методів пізнання полягає в тому, що в них поєднується раціональність та ірраціональність соціально-історичного аналізу, історичний процес збагачується за рахунок включення до нього людської суб'єктивності. Повернення людини в центр аналізу історичних процесів дає можливість реалізувати ціннісний пріоритет суспільного розвитку взагалі, та освіти зокрема.

Елементи **наукової новизни дослідження:**

- проаналізовано історико-філософські передумови підходів до цінностей освіти;
- сформульовані та обґрунтовані вимоги до здійснення гуманітарної освіти;

- проведено обґрунтування методологічних підходів у формуванні цінностей освіти;

- охарактеризовано риси ціннісної складової свідомості як фактора світогляду і розкрито зміст цінностей в освіті.

Практичне значення роботи. Результати дослідження можуть бути використані у навчальному процесі при викладанні тем із педагогіки, культурології, філософії.

Апробація результатів дослідження. «Обґрунтування цінностей і трансформація їх у норми» (студентський науковий журнал «Філософія–і–Я», Кам'янець – Подільський, 2020).

Структура роботи. З огляду логіки побудови дослідження та порядку вирішення проблемних питань робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків і списку використаних джерел та літератури.

ВИСНОВКИ

Нескінченний процес поглиблення пізнання від явищ до сутності виявляється і в розвитку вчення про систему цінностей освіти.

1. Проблеми нормативного обґрунтування освіти, а саме – дослідження цінностей, що слугують основою гуманітарної освіти в сучасній школі та межа понять «цінності» та «цінності освіти» характеризують й актуалізують методологічну значимість проблематики філософії освіти. Категорія «система цінностей гуманітарної освіти» має загальносуспільний статус і використовується для аналізу всієї сукупності аспектів, що її складають. Поняття «ціннісний підхід до освіти» відображає функціональний аспект знання про цінність в системі суспільно-практичної освітньої діяльності. В її основі лежить зміст цінностей освіти як оцінка визнаних суб'єктом освіти загальнозначимих цінностей для подальшого її удосконалення. Вони розкривають характер існування та функціонування значень і спрямовані «всередину» необхідних нових основ гуманітарної освіти, що відповідають сучасному розумінню цивілізованого суспільства.

Система знань про цінності є «відображенням відображення», тобто тими знаннями про цінності, які вже набуті; відтак зміст концепції, що розглядається, є аналізом системи цінностей особистості, які в закладах освіти постають об'єктом цілеспрямованого формування духовної самостійності і свободи, ціннісного плюралізму, що вимагає радикального оновлення гуманітарних пріоритетів суспільного життя. Ця робота зосереджується на загальних освітніх вимогах, які сконцентровані на якостях людини (сфері її особистої свободи та розмаїтті людської природи), на питанні захисту загальнозначимих цінностей, за які має нести відповідальність людина.

В останні роки ми є свідками того, як речі, об'єкти, що нас оточують, «перетворюються на системи» – вони все більш постають внутрішньо

розчленованими та організованими. Просте поступається місцем складному, системному. Відповідно, в науковому пізнанні на перший план вийшли системні методи. Системно-структурні методи не відмінюють потребу в субстратно-якісному баченні реальності, в розкритті взаємодії різних підходів. Єдність структурних і субстратних підходів вимагає філософсько-методологічного аналізу меж понять «особистісні цінності», «ціннісні орієнтації студента», «система цінностей освіти» та «зміст цінностей освіти».

2. Теоретичною базою побудови концепції цінностей освіти є встановлені історико-філософські ідейні передумови підходу до цінностей освіти:

а) співіснування і конкуренція трьох головних аспектів освіти: культури, суспільства та індивіда;

б) недостатнє врахування будь-якого із цих аспектів зумовлює наступну освітню кризу (саме в таких умовах опинилася освіта в Україні);

в) вихід з цієї кризи здійснюється через механізм забезпечення раніше «пригніченого» джерела.

Як підсумок, виявлені наступні тенденції розвитку сучасної філософії освіти:

а) прагнення опертися не на одну, а на багато філософських і філософсько-педагогічних традицій;

б) наявність трьох головних напрямів філософії освіти: культ уроцентричних, соціоцентричних та особистісних;

в) наближення освіти до актуальних проблем сучасного світу;

г) усвідомлення значимості ціннісного підходу в обґрунтуванні та постановці завдань освіти.

На основі аналізу зарубіжних та вітчизняних підходів сформульовано вимоги до здійснення цінностей освіти на трьох рівнях: міжнародному, державному та освітньо-галузевому. Саме вони відповідають сучасній моделі гуманітарної освіти. Гармонізація взаємин суспільства та людини досягається

шляхом проведення науково-обґрунтованої та цілеспрямованої політики цінностей освіти. В умовах зростання гостроти глобальних проблем вона покликана визначити цілі, засоби, напрями діяльності органів державного управління, сформувавши механізми протидії наявним загрозам і тим самим забезпечити реалізацію життєво важливих інтересів як держави, так і кожного громадянина.

3. Механізм формування духовних цінностей освіти є системою спланованих та науково обумовлених управлінських впливів державних інституцій, котрі визначають та забезпечують необхідні умови, засоби та способи впливу на динаміку соціально-навчальних та соціально-виховних відносин з метою запобігання та локалізації загроз людині, суспільству та довкіллю.

Дія механізму охоплює усі сфери життя суспільства, що дає змогу виділити в ньому політичні, економічні, правові та інші аспекти (сторони), які різняться специфікою форм, методів та засобів впливу на нормативи гуманітарної освіти. По-суті, під впливом факторів сучасного суспільного розвитку існуючі політичні, економічні, правові та культурологічні механізми функціонування суспільства набувають і ціннісного виміру, орієнтуються на забезпечення інтересів як людини, так і всього суспільства.

4. Напрацювання концептуальної схеми розуміння цінностей у постановці гуманітарної освіти. Вона могла б слугувати орієнтиром для проведення подальших системних досліджень філософії освіти, які будуть сприятимуть побудові логічно стрункої і відносно завершеної філософсько-соціологічної теорії ціннісної освіти. Для цього необхідно сконцентрувати дослідницькі зусилля на найбільш актуальних проблемах філософії цінностей освіти:

- а) відповідальність за загальнозначимі цінності;
- б) вільне світоглядне самовизначення;
- в) загальнокультурна компетентність;

- г) професійна компетентність;
- д) особистісна самореалізація в професії;
- е) особистісна самореалізація в культурі та житті.

5. Зміст найбільш значимої для постановки гуманітарної освіти цінності загальнокультурної компетентності включає наступні аспекти:

- а) сферу загальнокультурної компетентності;
- б) аспекти підготовки;
- в) крос-культурний баланс;
- г) рівень підготовки (для гуманітарної освіти у школі).

6. Засобами впровадження цінностей освіти виступають всі гуманітарні науки, але перш за все соціальна філософія.

Формуючи цю науку, не можна не враховувати дію негативних факторів і цілеспрямовано будувати її на таких принципах, які за своєю природою здатні протистояти вседозволеності, розпусті та антигуманізму. Уявляється, що духовність як суттєве мірило культури та інтелігентності, а також культурна лояльність, терпимість повинні стати атрибутивними ознаками, більш того – властивостями нової соціальної філософії, яка реалізується в громадянському суспільстві сучасної України.

7. Розглянута концепція ціннісно- і проблемно-орієнтованої системи гуманітарної освіти розкриває можливості в дослідженні суперечностей розвитку даної системи, у виділенні її якісних меж, її зв'язків та взаємних переходів. Такий підхід дає можливість виробити ефективні рекомендації у вирішенні практичних питань, що стосуються удосконалення управління даною системою. Спираючись на них, суб'єкти управління освітою здатні посилювати злагодженість функціонування підсистем аксіологічної освіти в окремому ВНЗ, яка полягає в переході від традиційної системи ізольованих один від одного і від реального життя дисциплін до комплексу предметних блоків (відповідник основним сферам загальнокультурної компетентності), забезпечує освітні умови для формування відповідальності за

загальнозначимі цінності, здатності до вільного самовизначення та самореалізації в культурі та житті, забезпечує історичний, теоретичний та ціннісний, проблемно-практичний і комунікативний аспекти підготовки, відповідає вимогам кроскультурного балансу.

Робота щодо наближення такого повороту подій може вестися і вже ведеться в різних сферах і за різними напрямками. Невидиме, але найбільш принципове і значиме для культурного розвитку руху це рух у сфері освіти, перш за все гуманітарної освіти у школі. Таким чином, конкретні освітні завдання через філософію освіти і соціально-етичне мислення зв'язуються глобальними питаннями розвитку людської цивілізації.

8. Результати пропонованого дослідження можуть бути використані в подальшій розробці теоретико-методологічних і практичних питань формування системи ціннісних орієнтацій, подальших системних досліджень цієї проблеми. Запропонована методика розгляду цінностей дає змогу виділити в даній системі відповідні елементи і структуру, які з необхідністю і достатністю обумовлюють розвиток особистості з потрібними властивостями та якостями. Евристична функція системи націлена на виділення такої кількості і якості факторів, які здатні впливати на еволюцію системи цінностей та керувати формуванням даної системи. Нескінченний процес поглиблення пізнання людини від явищ до сутностей виявляється і в розвитку вчення про цінності і ціннісні орієнтації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Аверьянов А. Н. Системное познание мира: методологические проблемы. Москва: Полииздат, 1985. 149 с.
2. Августин Аврелий (Блаженный). Творения. Санкт-Петербург: Алетейя, 1998. 596 с.
3. Аггаци Э. Моральное измерение науки и техники: Пер. с англ. И. Борисовой. Москва: МФФ, 1998. 344 с.
4. Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України: зб. матеріалів всеукраїнського круглого столу (Київ, 17 квітня 2018 р.). Київ: КНУБА, 2018. 364 с.
5. Андрущенко В. П. Вийти за межі моделей «розвитку навздогін» // Віче. 2001. № 10. С. 89-96.
6. Андрущенко В. П. Гуманітарна освіта на зламі тисячоліть: пошук нових підходів // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Філософія сучасної освіти та стан її розробки в Україні». Київ: ІЗМН, 1997. 554 с.
7. Андрущенко В. П. Основні тенденції розвитку вищої освіти України на рубежі століть // Вища освіта України. 2001. № 1. С. 6-12.
8. Андрущенко В. П. Реальність освіти: проблема деміфологізації // Практична філософія. 2001. № 2. С. 188-189.
9. Андрущенко В. П. Теоретико-методологічні засади модернізації вищої освіти в Україні на рубежі століть // Вища освіта України. 2001. № 2. С. 6-12.
10. Андрущенко В. П. Філософія освіти ХХІ століття: проблеми і перспективи // Вища освіта України. 2001. № 1. С. 109-114.
11. Андрущенко В. П. Ціннісний дискурс в освіті // Вища школа України, 2008. № 1928). С. 5-18.
12. Андрущенко В. П. Філософія освіти «в межах затрішнього дня» // Філософія освіти: наук. часопис. 2008. № 1-2(7). С. 7-14.

13. Антоненко Т. Л. Становлення ціннісно-сміслової сфери особистості майбутнього фахівця: монографія. Київ: Видавництво «Педагогічна думка», 2018. 412 с.
14. Арабо-мусульманский мир на пороге XXI века. Москва: ИНИОН РАН, 1999. 195 с.
15. Аристотель. Соч.: В 4-х т. Москва: Мысль, 1975. Т. 4: Никомахова етика, 1094 а, 10. 830 с.
16. Аристотель. Сочинения: В 4-х т. Москва: Мысль, 1975. 830 с.
17. Архангельский С. И. Учебный процесс в высшей школе его закономерные основы и методы. Москва: Высшая школа 1980. 368 с.
18. Афанасьева А. И. Коммунистическая идеология: понятие и социальная роль. Москва: Знание, 1981. 64 с.
19. Бабанский Ю. К. Избранные педагогические труды. Москва: Педагогика, 1989. 560 с.
20. Балакрєва О. М., Левін Р. Я., Наук А. М. Цінності освіти і праці як передумови сталого розвитку українського суспільства // Український соціум. 2012. № 3(42). С. 7-27.
21. Бэкон Ф. Сочинение в двух томах. Москва: Мысль, 1971. Т. 1.: О достоинстве и приумножении наук. 590 с.
22. Бердяев Н. Судьбы России. Москва: Советский писатель, 1990. 351 с.
23. Богданов А. А. Текстология: (всеобщая организационная наука). Москва: Экономика, 1989. 274 с.
24. Бойченко І. В. Філософія історії. Київ: Знання, 2000. 724 с.
25. Брожек В. Марксистская теория оценки. Москва: прогресс, 1982. 261 с.
26. Буцєвицький В С., Левківський К. М., Теліженко Л. В. Гуманітарна освіта в Україні: концептуальні засади та шляхи реалізації. Київ: Генеза 1997. 261 с.
27. Варош М. Введение в аксиологию // Общественные науки за рубежом. Серия III: философия и социология. 1973. № 2.

28. Вебер М. Избранные произведения. Москва: Прогресс, 1990. 568 с.
29. Верхола А. П. Оптимизация процесса обучения в вузе. Київ: Вища школа. 1979. 176 с.
30. Виндельбанд В. Философия культуры: избранное / РАН Институт наук. информации по общественным наукам. Москва, 1994. 350 с.
31. ВНЗ України: Інститути, університети, академії: Електронний ресурс // Освіта в Україні. Режим допуску: <https://www.education.ua/ua/universities>
32. Гадамер Г. Г. Актуальность прекрасного: Пер. с нем. Москва: Прогресс, 1991. 296 с.
33. Гуссерль Э. Исследования об интеллектуальных переживаниях и их содержаниях // Проблемы онтологии в современной буржуазной философии. Рига, 1988. 149 с.
34. Герцен А. И. Соч. В 2-х т. Москва: Мысль, 1985. Т. 1. 446 с.
35. Гессен С. И. основы педагогики. Введение в прикладную философию: Учеб. пособие для вузов. Москва: Школа-Пресс, 1995. 448 с.
36. Гизо Франсуа. История английской революции. Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. 480 с.
37. Гоббс Т. Сочинение: В 2 т. Москва: Мысль, 1991. 736 с.
38. Гобзов И. А. Социальное познание // Философия и общество. 1999. № 2. С. 98-127.
39. Горбунова Л. С. Освіта на перехресті століть: пошук методологічних та світоглядних засад // Філософія освіти ХХІ століття: проблеми і перспективи: Зб. наук. праць. Київ: Знання, 2000. 520 с.
40. Гранин Ю. Д. О гнессилогическом содержании понятия «оценка» // Вопросы философии. 1987. № 6. С. 64-73.
41. Гранин Ю. Д. Социальное познание и оценка // Творчество и социальное познание / Под. ред. А. М. Коршунова, С. С. Гольдентриха. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1982. 223 с.

42. Грехнев В. С. Социальная философия как форма знания и познания // Философия и общество. 2000. № 3. С. 50-70.

43. Григор'єв В. Й. Сенсожиттєві орієнтири в контексті сучасної філософії освіти // Філософія. Історія культури. Освіта. Третій міжнародний конгрес українців. Харків: Фоліо, 1996. 446 с.

44. Гердев Д. Абстрактная структура на общественном сознании // Философская мысль. 1967. № 3. С. 81-89.

45. Давидов П. Освіта як особистісна (індивідуальна) цінність // Філософія освіти. 2010. № 1-2(9). С. 279-285.

46. Давыденко Т. М. Рефлексивное управление школой: теория и практика. Москва: Высшая школа, 1995. 326 с.

47. Даниленко И. М. Моральные критерии социальной зрелости личности . Москва: Знание, 1980. 189 с.

48. Девис Д. Е. Социология установки // Американская социология. Москва, 1972. 61 с.

49. Декларація принципів толерантності. Режим доступу: <http://www.novadoba.org.ua/data/tolerance/declar.htm>. Заголовок з екрану.

50. Деякі аспекти впровадження системи менеджменту якості освіти у вузах // Розбудова менеджменту освіти в Україні: Матеріали четвертої щорічної Міжнародної конференції. Режим доступу: http://www.management.com.ua/be/be_024.html. Заголовок з екрану.

51. Диоген Лаэртский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов. Москва: Мысль, 1986. 571 с.

52. Добронравова И. С. Синергетика: становление нелинейного мышления. Київ: Либідь 1990. 149 с.

53. Долженко О. В., Розин В. М. Судьбы образования и человека в истории и на пороге XXI века // Современная высшая школа. 1989. № 3. С. 3-14.

54. Дроздов А. В. Человек и общественные отношения. Ленинград: Изд. Ленингр. ун-та, 1966. 124 с.

55. Дубасенюк О. А. Модернізація системи освіти в Україні в умовах сучасних глобалізаційних процесів // Освітні реформи: місія, дійсність, рефлексія: монографія / За ред. В. Кременя, Т. Левовицького, В. Огневюка, С. Сисоєвої. Київ: ТОВ Видавниче підприємство „Едельвейс”, 2013. С. 253-263.

56. Закон України „Про вищу освіту”. Київ, 2002. 71 с.

57. Закон України „Про вищу освіту”: чинне законодавство станом на 09 вересня 2014 року. Київ: Алерта, 2014. 96 с.

58. Закон України „Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки”: Електронний ресурс // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 26. Режим допуску: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19>

59. Замбровский Б. Я. Генезис эстетического отношения и художественной деятельности: Автореф. ... дис. д-ра филос. наук / Моск. Гос. пед. ин-т. Москва, 1984. 35 с.

60. Иванов Г. М. Методологические проблемы исторического познания. Москва: Высшая школа, 1981. 296 с.

61. Ивин А. А. Основания логики оценок. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1970. 230 с.

62. Кампанелла Т. Город Солнца / Утопический роман XVI–XVII веков. Москва: Наука, 1971. 228 с.

63. Камю А. Вибрані твори: Пер. з фр. Харків: Фоліо, 1996. 446 с.

64. Караваев Г. Г. и др. Понятие общественного бытия. Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1984. 435 с.

65. Квасов Г. Г. Диалектика развития личности в социалистическом обществе. Москва: Высшая школа, 1985. 94 с.

66. Кьеркегор С. Страх и трепет. Москва: Республика, 1993. 383 с.

67. Кобляков В. П. Этическое сознание. Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1979. 223 с.
68. Коменський Ян Амос. Велика дидактика // Избранные педагогические сочинения. Москва: Педагогика, 1982. 656 с.
69. Коновалова Л. В. Мораль и познание. Москва: Мысль, 1975. 165 с.
70. Краевский В. В. методология педагогического исследования: Пособие для педагога-исследователя. Самара, 1994. 320 с.
71. Кремень В. Еліта, інтелігенція – провідники нації // Освіта України. 1999. № 9. С. 7-9.
72. Кремень В. Цього року абітурієнтам буде дозволено вступати до кількох вищих навчальних закладів одночасно // Освіта України. 1999. № 7. с. 7.
73. Кремень В. Г. Освіта в Україні // Педагогічна газета. 2001. № 10. С. 3.
74. Кремень В. Г. Філософія освіти ХХІ століття: проблеми і перспективи // Вища освіта України. 2001. № 1. 112 с.
75. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз / Л. Губернський, В. Андрущенко, М. Михальченко. Київ: Знання України, 2002. 580 с.
76. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва: Политиздат 1984. 198 с.
77. Локк Дж. Мысли о воспитании // Педагогические сочинения. Москва: Мысль, 1985. 264 с.
78. Лутай В. С. Філософія сучасної освіти: Навч. посібник. Київ: Центр «Магістр – S», 1996. 256 с.
79. Лутай В. С. Рух на випередження // Вища освіта України. 2001. № 2.
80. Малахов В. А. Етика: курс лекцій. Київ: Либідь, 1996. 304 с.
81. Малица М. Преподавание и изучение наук: встроенный механизм постоянного обновления и адаптации // Высшее образование в Европе. 1987. № 3. 105 с.

82. Марк Аврелий Антоний. Размышления. Санкт-Петербург: Наука, 1993. 245 с.
83. Медвідь Ф. Становлення та трансформація освіти в Україні: зміна парадигм і орієнтацій // Матеріали Всеукр. наук.-практ. конференції. Київ: Генеза, 1997. 213 с.
84. Меланхтон Ф. Философско-теологический дух Реформации. Сумы: Собор, 1997. 78 с.
85. Миллс Р. Властвующая элита. Москва: Изд. иностр. лит., 1959. 543 с.
86. Михальченко М. І. Освіта і наука: пошуки нових парадигм // Вища освіта України. 2001. № 2. С. 17-24.
87. Михальченко М. І. та ін. Соціально-політична трансформація України: реальність, міфологеми, проблеми вибору. Київ: Логос, 1997. 178 с.
88. Михальченко М. І. Філософія освіти ХХІ століття: проблеми і перспективи // Вища освіта України. 2001. № 1. С. 109-115.
89. Момджян К. Х. Введение в социальную философию. Москва: Высшая школа. 1997. 448 с.
90. Морозко Л. Г. Ответственность как критерий зрелости духовного мира личности социалистического общества: Автореф. ... дис. канд. филос. наук. Харьков: Изд-во Харьковского ун-та 1987. 18 с.
91. Мотричук О. В. Активізація співпраці вищих навчальних закладів та роботодавців як механізм підвищення якості освіти // Стандартизація, сертифікація, якість, 2015. № 2. С.54-58.
92. Неменский Б. М. Мудрость красоты: о проблемах эстетики воспитания. Москва: Просвещение, 1987. 255 с.
93. Нікітіна В. В. Аспекти реформування освіти в Україні // Філософія освіти в сучасній Україні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Філософія сучасної освіти та стан її розробки в Україні». Київ: ІЗММ 1997. С. 212-214.

94. Обушна Н. І. Модернізація – сучасний тренд розвитку суспільства // Теорія та практика державного управління, 2015. Вип. 3. С. 36- 44.
95. Орлов Б. В. Субъект. Объект. Эстетика: версии Бахтина, Гадамера, Лукача: Учебное пособие по спецкурсу. Екатеринбург, 1992. 342 с.
96. Печко Л. П. Эстетическое освоение природы в процессе формирования личности: Дис. ... д-ра. филос. наук. Москва, 1994. 520 с.
97. Платон. Держава. Київ: Основи, 2000. 354 с.
98. Платон. Диалоги. Москва: Просвещение, 1986. 243 с.
99. Платон. Собрание сочинений: В 4-х т. Москва: Мысль, 1994. 656 с.
100. Проданов В. Познание и оценка. София: Партиздат, 1979. 139 с.
101. Резнік В. С. Модернізація, самоорганізація та легітимація соціального порядку у сучасному перехідному суспільстві: концепція дослідження // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. – Харків, 2014. Вип. 20. С. 21–26.
102. Риккерт И. О понятии философии // Логос, 1910. Кн. 1. 448 с.
103. Риккерт Г. Философия жизни: Пер. с нем. Київ: Ника – Центр, Вист, 1998. 507 с.
104. Римские стоики: Сенека, Спиктет, Марк Аврелий. Москва: Руспублика, 1995. 463 с.
105. Розов Н. Развитие культуры мышления и задачи интеллектуальных систем // Логика и организация диалоговых процессов в интеллектуальных системах. Новосибирск: Изд-во Новосиб. ун-та, 1988. 292 с.
106. Розов Н. Ценности и образование (вехи истории европейской мысли) // Alma mater. 1991. № 12. С. 43.
107. Розов Н. С. Ценности в проблемном мире: философские основания и социальные приложения конструктивной аксиологии. Новосибирск: Изд-во Новосибирского ун-та, 1998. 292 с.
108. Романовський О. Г. Підготовка майбутніх інженерів до управлінської діяльності. Монографія. Харків: Основа, 2001. 312 с.

109. Романюк Л. В. Концепція становлення цінностей особистості раннього дорослого віку в соціокультурному просторі. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»: збірник наукових праць. Острог: Видавництво НаУОА, квітень 2018. № 6. С. 71-76.
110. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. Москва: Высшая школа. 1957. 201 с.
111. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание. Москва: Республика, 1957. 264 с.
112. Ручка А. О. Соціальні цінності та норми. Київ: Наукова думка, 1976. 152 с.
113. Савицкая Э. Закономерности формирования «модели культурного человека» // Вопросы философии. 1990. № 5. С. 66-72.
114. Сартр Ж.-П. Дороги свободы: Пер. с франц. Д. Вальяно, Л. Григорян. Харьков: Фолио, 1997. 415 с.
115. Селиванов Ф. А. Оценка и норма в моральном сознании. Москва: Знание, 1977. 64 с.
116. Сенека Луцій Анней. Моралні листи до Луцілія. Київ: Основи, 1999. 603 с.
117. Скирбек Г., Гилье Н. История философии: пер. с англ. В. И. Кузнецова. Москва: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. 800 с.
118. Сорокин П. А. Социальная стратификация и мобильность // Человек. Цивилизация. Общество. Киев: Киев. гос. торгово-эконом. ун-т, 1998. 16 с.
119. Стасевська О. А. Система цінностей як основа буття сучасного українського суспільства // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2014. № 1. С. 62-75.
120. Струманський В. Людське буття на терезах «всесвітньої правди» // Віче. 2001. № 10. С. 96.
121. Субботин А. Л. Бернар Мондевилль. Москва: Мысль, 1986. 136 с.
122. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр.

Випуск 32 / Редкол. : І. А. Зязюн (голова) та ін. Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2012. С. 324-328.

123. Томпсон М. Восточная философия. Москва: Фаир-Пресс, 2000. 384 с.

124. Тугаринов В. П. Теория ценностей в марксизме. Ленинград: Изд. Ленингр. ун-та, 1968. 87 с.

125. Тугаринов В. П. Философия сознания (современные вопросы). Москва: Мысль, 1972. 143 с.

126. Тягло О., Пасісниченко І. Проблема реформування філософської освіти в Україні // Матеріали Всеукр. наук-практ. конференції. Київ: Генеза, 1997. 366 с.

127. Фалес Аргивянин. Мистерии Христа: Апокр. Послания. Київ: Задруга, 2001. 188 с.

128. Федотова В. Г. Исследования в области методологии социального познания // Философские науки. 1982. № 4. С. 45.

129. Философская энциклопедия. Москва: Прогресс, 1983. 654 с.

130. Философский энциклопедический словарь. Москва: Полииздат, 1975. 399 с.

131. Философский энциклопедический словарь. Москва: Полииздат, 1983. 462 с.

132. Фролов И. Т. Социально-этические и гуманистические проблемы современной науки // Диалектика в науке о природе и человеке. Человек, общество и природа в век НТР. Москва, 1983. 147 с.

133. Фрэцилэ И. Ценность как теоретическая проблема // *Revue Roumaine des sciences sociales. Ser. De Philophie et logique*, 1983. № 4. Т. 27. 306 с.

134. Хабермас Ю. Демократия. Разум. Нравственность. Москва: АО «КАМІ», 1995. 354 с.

135. Цицерон Марк Туллий. О конечном / Избр. соч. Москва: Художня література, 1975. 454 с.

136. Чавчавадзе Н. З. Культура и ценность. Тбилиси: Мецные-реба, 1984. 122 с.
137. Штофф В. А. Проблемы методологии социального познания. Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1985. 181 с.
138. Щербань П. М. Національне виховання в сім'ї. Київ: «Боривітер», 2000. 260 с.
139. Эстетика: Словарь / Под общ. ред. А. А. Беляева и др. Москва: Прогресс, 1989. 448 с.
140. Ярошевский Тадеуш М. Размышления о человеке. Москва: Политиздат, 1984. 234 с.
141. Ярошовець В. І. Специфіка викладання філософії на гуманітарних факультетах // Матеріали Всеукр. наук-практ. конф. Київ: Генеза, 1997. 200 с.